

PEDAGOGIK G'OYALARNI ISHLAB CHIQISHDA O'QITUVCHINING MAHORATI

Qipchaqova Yorqinoy Hamidjanovna
Ergasheva Maftuna Davlatjon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagoglarning ta'lim jarayonida olib borayotgan ishlari, darslarda qo'llaniladigan metodlar, bolalar bilan qanday munosabatda bo'lish va bu boradagi Sharq mutafakkirlarining fikrlari bayon etilgan. Unda har bir pedagog bilishi kerak bo'lgan ba'zi odob va axloqiy masalalarga doir fikrlari ham o'rin olgan.

Kalit so'zlar: ustoz, Abu Ali ibn Sino, tanbeh, odob, didaktik, aql, iroda, kuch, poklik, samimiylik.

KIRISH

Mustaqil respublikamiz oldida turgan asosiy vazifalardan biri yuqori malakali kadrlar tayyorlashdir. Respublikamizda bugungi taraqqiyot va o'zgarishlar davrida yoshlarning har tomonlama kamol topishi davr talabidir. Maktablarimizda ma'naviyatli, bilimli, aqlli, insonlar tarbiyalanishi kerak. Bu ta'lim oldida turgan murakkab va keng ko'lamli muammolardan biridir. Xalq ta'limi tizimida hal qiluvchi shaxs o'qituvchidir. O'qituvchi izlanuvchan bo'lsa, o'quvchining bilim darajasi ham yuqori bo'ladi. O'qituvchilarimiz bugungi zamon talablariga javob beradigan bilimga ega bo'lishi, yangilangan ta'lim mazmunini o'zlashtirgan bo'lishi kerak. “Ta'lim to'g'risida”gi qonunda ta'kidlanganidek, professor-o'qituvchilar o'z kasbiy mahorati va pedagogik mahoratini muntazam oshirib borishi shart. O'qituvchi mahorati, ularga qo'yiladigan talablar, uning fazilatlari, muloqot qilish mahorati, muomala madaniyati haqidagi qarashlar Sharq mutafakkirlari asarlarida o'z ifodasini topgan. Uyg'onish davrida Sharq ma'naviyati va madaniyati rivojlanib, bu davrda Abu Nasr Forobiy, Al-Xorazmiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Abdurrahmon Jomiy, Jaloliddin Davoniy, Alisher Navoiy va boshqa ko'plab insonlar yashab ijod qildilar. Ushbu mutafakkirlarning asarlari yosh o'qituvchilarning pedagogik tafakkurini rivojlantirishda ma'naviy-axloqiy kamolotga erishishda muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda. Sharqning buyuk allomasi, qomusiy olim Forobiy o'qituvchining ijtimoiy hayotdagi o'rni, uning xususiyatlari haqida buyuk g'oyalarni ilgari surgan. – O'qituvchi, – deydi Forobiy, – aql-zakovati, go'zal nutqi, o'quvchilarga yetkazmoqchi bo'lgan fikrini to'liq va aniq ifoda eta olishi kerak. Shu bilan birga, u o'z qadr-qimmatini qadrlashi va adolatli bo'lishi kerak. Shundagina uning insoniyligi yuksak bo'ladi, baxt cho'qqisiga chiqadi”, deydi u.

METOD VA METODOLOGIYA.

Bu muammoni sharhlagan mashhur olim Abu Ali ibn Sinoning fikricha, “O'qituvchi matonatli, vijdonli, halol, bola tarbiyasi usullarini, axloq qoidalarini

yaxshi biluvchi bo‘lishi kerak”. O‘qituvchi o‘quvchining butun ichki va tashqi dunyosini o‘rgana olishi, uning ongi qatlamlariga kirib borishi kerak.” Abu Ali ibn Sinoning fikricha, o‘qituvchi eng avvalo bolalarni sevishi, hurmat qilishi, ularga mehr-oqibatli bo‘lishi kerak. Agar bola ishni yaxshi bajarsa, uni o‘z vaqtida rag‘batlantirish, ba‘zan maqtash, aksincha, tanbeh berish kerak. Lekin, deydi Ibn Sino, “Tanbeh bolaning qadr-qimmatiga ta’sir qilmasligi kerak, o‘quvchiga murosa qilish bolaning mustaqil bo‘lishiga olib keladi”. Ibn Sino o‘qitish jarayoniga katta ahamiyat bergan va uni asosiy tarzda tashkil etish zarur, deb hisoblaydi: “O‘quvchini birdaniga kitobga qiziqtirib qo‘ymaslik kerak, o‘qitish osondan qiyinga qarab bosqichma-bosqich olib borilishi kerak. Mashg‘ulotlar jamoaviy tarzda tashkil etilishi kerak. Ta’lim o‘quvchining moyilligi va qobiliyatini hisobga olgan holda olib borilishi kerak. Mashqni jismoniy mashqlar bilan uyg‘unlashtirish kerak. Ibn Sino o‘quvchilarning o‘rni va roliga katta e’tibor bergan. Tarbiyachi tanlashni muhim masala deb hisoblagan. Bola 6 yoshga to‘lishi bilanoq unga tarbiya berishni tavsiya qiladi. Tarbiyachi rostgo‘y, dono, adolatli bo‘lish, o‘zini oqlash, insofsiz bo‘lish zarurligini ta’kidlagan. Ibn Sinoning fikricha: “Tarbiyachi bolalarga mehribon va muloyim bo‘lishi kerak, o‘qituvchi o‘quvchilarning qanday o‘qiyotganini kuzatishi, o‘qituvchi o‘qitish jarayonida turli usullardan foydalanishi, tarbiyachi o‘quvchining xotirasini yaxshilashi va uning boshqa intellektual qobiliyatlarini bilishi, tarbiyachi bolalarni tarbiyalashda tegishli jazo choralari qo‘llashi, o‘rganganlarini takrorlashga majburlash orqali ularni fanga qiziqtirishi; tarbiyachi o‘quvchiga o‘z fikrini tushuntirishdan oldin undan masalaning mohiyatini tushunib olishi, keyin qisqa adabiy tilda tushuntirishi, ko‘p gapirishdan saqlanishi, har bir fikr haqiqatda tasdiqlanishi, his-tuyg‘ularni uyg‘otadigan narsa bo‘lishi kerak. bolalarda,” dedi u. Ibn Sinoning ilm-fan, maorif va ustoz haqidagi fikrlari uning bu masalalarda chuqur bilim va katta tajribaga ega ekanligidan dalolat beradi.

TADQIQOT NATIJASI

Navoiy bolalarga ta’lim va tarbiya berish uchun maktablar ochish haqida fikrlar bildirdi. Demak, xalq oliy ma’rifatli bo‘lishida maktabning o‘rni katta. Bunday ustozlarning vazifasi ko‘pincha masjid yoki so‘fiylik diniga rahbarlik qilish, turli diniy marosim va urf-odatlarda qatnashish edi. Alisher Navoiy ularni “begunoh yosh bolalarni jazolovchi ustoz” deb ta’riflaydi. Shoirning bunday ustozlarni tasvirlashi ularning asl mohiyatini ochib beradi. Ular nihoyatda shavqatsiz, murosasiz odamlar edilar, har doim g‘iybatlaridan zahar tomizardilar. Zero, o‘sha paytda maktablar uchun maxsus o‘qituvchilar tayyorlash, mavjud o‘qituvchilarning saviyasini oshirish, o‘qitish metodikasini takomillashtirish bilan hech kim qiziqmas, bu ishlar bilan shug‘ullanadigan muassasa ham yo‘q edi. Yuqoridagi mulohazalardan ko‘rinib turibdiki, Navoiy yosh avlodni tarbiyalash vazifasini tasodifiy shaxs zimmasiga yuklagan holda qoralagan. U o‘qituvchi oldiga eng yuqori talablarni qo‘ygan. Qizlarni

voyaga yetkazish va ularga bilim berish, qobiliyatini rivojlantirish uchun nihoyatda bilimdon va mohir pedagog bo‘lish, bolalarni tarbiyalash uchun esa o‘qituvchilar yoshlarga bilim o‘rgatuvchi mahoratga ega bo‘lishi zarurligini ta’kidlaydi. O‘qitish usullarini bilish. O‘zbek adabiyoti dahosi o‘z asarlarida, ilmiy qarashlarida uning muallimlik qobiliyati, obro‘-e’tibori, odobi haqida fikr bildiradi. Alloma hech qanday faoliyatni ijodiy yondashuvsiz tasavvur qila olmaydi. Shuning uchun ham uning asarlarida odob, odob-axloq, aql-zakovat, iroda, kuch-quvvat, poklik, samimiylik sifatlari asosiy o‘rinni egallaydi. Ustozning har tomonlama o‘rnak bo‘lishi ta’lim va tarbiya garovi ekanligini ta’kidladi. “Kobusnoma”, “Hotamnoma”, “Qutadg‘u bilig” kabi yirik asarlarda ham o‘qituvchining kasbiy mahoratini tarbiyalashning mazmun-mohiyatiga oid mulohazalar o‘z ifodasini topgan. Chunki bu asarlarning barchasi odob-axloqning asosi bo‘lib, ularda tarbiyachi-murabbiyning o‘ziga xos fazilatlari bosqichlari tasvirlangan. Sharq mutafakkirlari o‘qituvchi o‘qisagina muallim bo‘ladi, o‘qishni to‘xtatsa, o‘qituvchilik o‘ladi, deganlar. Yoshi, pedagogik mahorati, qanday dars berishidan qat’i nazar, barcha o‘qituvchilar bu haqiqatni bilishlari kerak.

MUHOKAMA

Hozirgi sharoitda jamiyatning maktabga qo‘yayotgan talablari kundan kunga ortib bormoqda va bu talablarni amalda hal etish vazifasi o‘qituvchiga bog‘liq. Zamonaviy maktablarda o‘qituvchilar bir qator vazifalarni bajaradilar. O‘qituvchi sinfdagi o‘quv jarayonining tashkilotchisidir. Hozirgi vaqtda o‘qituvchiga qo‘yiladigan asosiy talablar quyidagilardan iborat: - shaxsni ma’naviy-ma’rifiy tarbiyalashning mohiyatini, milliy tiklanish va umuminsoniy bo‘ylik mafkurasini bilish; -farzandlarni istiqloq g‘oyalariga sadoqat, o‘z Vatani va oilasi tabiatiga muhabbat ruhida tarbiyalash; - keng bilimga ega bo‘lish, turli bilimlardan xabardor bo‘lish; - yoshlar va pedagogik psixologiya, pedagogika, psixologiya, yoshlar fiziologiyasi, maktab gigiyenasi fanlaridan chuqur bilimga ega bo‘lish; - o‘zi o‘qitayotgan fan bo‘yicha mustaqil bilimga ega bo‘lishi, o‘z kasbi bo‘yicha jahon fanining so‘nggi yutuqlari va kamchiliklaridan xabardor bo‘lishi; -tarbiyaviy metodlarni egallash; - o‘z ishiga ijodiy yondashish; - Pedagogik texnika (nutq ta’limining mantiqiy, ifodali vositalari va pedagogik taktikaga ega bo‘lishi kerak. Muvaffaqiyatli ishlash uchun har bir o‘qituvchi pedagogik mahoratga ega bo‘lishi kerak. Pedagogik mahorat egasi oz kuch sarflab, katta natijalarga erishadi. Ijodkorlik hamisha unga sherik bo‘ladi. Pedagogik ishda qobiliyatli va iqtidorli shaxsgina pedagogik usta bo‘lishi mumkin. Pedagogik faoliyat o‘z mohiyatiga ko‘ra ijodiy xususiyatga ega. O‘qituvchi o‘quvchi shaxsini shakllantiradi, kutilmagan vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qiladi, pedagogik muammolarni hal qiladi, pedagogik faoliyatni boshqaradi. ta’lim jarayonini mustaqil. Bularning barchasida ijodkorlik mohiyati ishning maqsadi va xarakteri bilan bog‘liq. O‘qituvchi o‘z amaliy faoliyatida yangi pedagogik texnologiyalardan keng miqyosda foydalanishi kerak. Zamonaviy fan va texnika taraqqiyoti o‘qituvchini

ijodkor qiladi. fanning turli muammolari haqida erkin fikr yurita olish, fan yutuqlarini o‘quvchilarga yetkaza olish, nihoyat, o‘quvchilarni mustaqil va ijodiy fikrlashga, ilmiy tadqiqot ishlarini bajarishga o‘rgatishni talab qiladi. Binobarin, o‘qituvchi doimiy ravishda o‘z ustida ishlashi, mustaqil bilim olishi, kasbiy mahoratini oshirishi, malakasini oshirishi zarur.

XULOSA

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib aytish mumkinki, Sharq va G‘arb mutafakkirlari “Har bir inson ilm-fan va uning mazmun-mohiyatidan xabardor bo‘lishi, aqliy kamolot yoshlikdan to umrining oxirigacha davom etishi kerak” degan g‘oyani ilgari surgan. Ular barcha guruhlarning ma‘naviy qadriyatlari zamirida oliy tuyg‘u – insoniylik yotadi, deb hisoblaydilar. Ulamolar insonparvarlik insonning ornomusi, vijdoni, e‘tiqodi mahsuli deyishadi. Gumanitarizm mohiyatan axloq qoidalarini o‘zida mujassam etgan. Ya‘ni, insonparvarlik qadriyati asosida mehr-oqibat, mehr va oqibat, saxovat, saxovat, taqvo, mehnatsevarlik kabi axloqiy-ma‘naviy xususiyatlar ifodalanadi. Ammo hozirgi kunda pedagoglar o‘rtasidagi ba‘zi bir odobsizliklar, o‘qituvchining o‘quvchilarga munosabatidagi qo‘pollik, adolatsizliklar hamon uchrab turibdi. Bunday muammolarni bartaraf etish uchun biz yuqorida o‘qituvchi qanday fazilatlarga ega bo‘lishi va qanday ish bilan shug‘ullanishi kerakligini ko‘rib chiqdik. O‘qituvchi dars jarayonida yangiliklardan foydalanishi, innovatsion texnologiyalar asosida bolalarni qiziqtirish uchun turli usullardan foydalanishi maqsadga muvofiqdir. Bu usul har bir inson va yosh avlodning komil inson bo‘lib kamol topishida muhim vositadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vosiljonov, A. (2022). Basic theoretical principles of corpus linguistics. *Academicia Globe*, 3(02), 173-175.
2. Vosiljonov, A. (2022). Lingvistik tadqiqotlarda korpus o‘rganish obyekt sifatida. *Ijtimoiy fanlarda innovatsiya onlayn ilmiy jurnali*, 2(11), 176-182.
3. Vosiljonov, A. (2022). PRAGMALINGVISTIKA VA UNING TAHLILIIY SHAKLLANISH TARIXI. *Science and innovation*, 1(B8), 99-105.
4. Vosiljonov, A., & Isaqova, X. (2023). EFFECTIVENESS OF MOTHER TONGUE EDUCATION IN THE PRIMARY GRADES. *International journal of advanced research in education, technology and management*, 2(2).
5. Vosiljonov, A. (2022). PRAGMALINGUISTICS AND THE HISTORY OF ITS ANALYTICAL DEVELOPMENT. *Science and Innovation*, 1(8), 99-105.
6. KHALIMBOYEVA, F., & VOSILJONOV, A. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR DIQQATINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOSINI NAZARIY O‘RGANILISHI. *Journal of Pedagogical and Psychological Studies*, 1(5), 94-98.

7. Dilshodbek o‘g‘li, R. S., & Boxodirjon o‘g‘li, V. A. (2022). XORIJ PSIXOLOGLARINING ISHLARIDA SHAXSNING TADQIQ ETILISHI. INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION, 1(12), 39-47.
8. Vosiljonov, A., & Abdullazizova, R. (2023). HIGH-SPIRITUAL MATURITY, IDEALITY AND PEDAGOGICAL VIEWS OF THE CLASS LEADER. Modern Science and Research, 2(6), 1182-1186.
9. Kipchakova, Y. (2021). Methodological And Didactic Aspects Of Information And Intellectual Culture In The Education Of A Developed Generation. Экономика и социум, (6-1), 156-159.
10. KIPCHAKOVA, Y., ABDUXAMIDOVA, M., & RAXMONALIYEVA, M. The Impact Of Innovative Technologies In Improving Student Knowledge. СТУДЕНЧЕСКИЙ ВЕСТНИК Учредители: Общество с ограниченной ответственностью" Интернаука, 37-38.
11. Қипчақова, Ё., Махмудова, М., & Умарова, З. (2021). Мактабгача Ёшдаги Болалар Мехнатининг Ўзига Хос Хусусияти. Студенческий вестник, (22-7), 9-10.
12. Қипчақова, Ё., Соибжонова, Ш., & Абдуқаюмова, С. (2021). МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ АҲАМИЯТИ. Студенческий вестник, (22-7), 11-12.
13. Yorqinoy Namidjonovna Qipchaqova (2022). МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNI TARBIYALASHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. Research Focus, 1 (2), 340-347.
14. Qipchaqova, Y. (2022). МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNI TARBIYALASH SOHASIDAGI XORIJ МАКТАБГАЧА ТА’ЛИМ TASHKILOTLARI TAJRIBALARI. Science and innovation, 1(B8), 106-111.
15. Qipchaqova, Y., & Hamdamovna, K. M. (2023). PEDAGOGIK MAHORAT VA UNING O ‘QITUVCHI FAOLIYATIDA TUTGAN O ‘RNI. IQRO, 2(2), 477-484.